

N:o 30.

Ank. till Riksd. kansli den 30 april 1907, kl. 2 e. m.

*Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 6,
i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl.
Maj:t angående utredning och beskrifning öfver en-
skilda och kommuner tillhöriga mera betydande vatten-
fall i landet m. m.*

I en inom Andra Kammarerna väckt, till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, n:o 150, yrkar herr *Lindhagen*, »att Riksdagen beträffande enskildes vattenfall jämte strandrättigheter måtte af Kungl. Maj:t begära *dels* en allmän utredning och beskrifning öfver enskilde och kommuner tillhörige mera betydande vattenfall i landet, *dels ock* förslag till åtgärder, bidragande till att dessa kraftkällor, särskildt enskilde tillhöriga vattenfall må i möjligaste mån komma landet och industrien och ej spekulationen till godo».

Berörda yrkande ingår i en annan af herr *Lindhagen* afgifven motion, n:o 146, »angående några statsåtgärder i ändamål att i erforderliga fall förekomma och undanröja enskilds jordmonopol», men har i anledning af stadgandet i 55 § 3 mom. riksdagsordningen uti särskild motion upprepats. Uti motionen n:o 146, till hvilken utskottet tillåter sig hänvisa

Bih. till Riksd. Prot. 1907. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 30 Häft. (N:o 30). 1

beträffande den allmänna motiveringen till berörda motion, har i en särskild afdelning under rubriken *enskildes vattenfall jämte strandrättigheter* uppmärksamheten hänledts å en del brister och olägenheter i vårt lands vattenrättsförhållanden, äfvensom å åtgärder, hvilka ifrågasatts såsom ägnade att i särskilda afseenden minska eller afhjälpa desamma.

Efter en inledande framställning (å sid. 31 följ.) öfvergår motionären till en redogörelse för dessa särskilda åtgärder. I denna redogörelse förekommer den för nu ifrågavarande motion afgifna motivering så lydande:

*Motionärens
motivering.*

»Vid sidan af de ofvan upptagna detaljfrågorna framställer sig äfven behovet af:

6) En allmän utredning om enskilde tillhöriga vattenfall.

I anledning af motion af herr Nylander beslöt 1898 års riksdag begära en undersökning och utredning om statens vattenfall och förslag till åtgärder från statens sida, för att de måtte komma landet i dess helhet till godo. Detta uppdrag lämnades till den så kallade vattenfallskommittén, som för någon tid sedan afgaf ett betänkande i det äskade afseendet. Denna kommitté har öfver statens vattenfall upprättat två vattenböcker eller förteckningar, omfattande den ena de mera betydande och den andra de mindre betydande vattenfallen.

Nämnda motion synes emellertid ha afsett alla landets vattenfall. Det tillfälliga utskott, som först behandlade frågan, fann också obestriddt, att man måste föredraga en undersökning, som vore så noggrann och fullständig som möjligt samt omfattade alla landets vattenfall. Och den tid lärer nog komma, sade utskottet, då en växande håg för kännedom om vårt land skall föranleda till en dylik vidtomfattande undersökning. Men ur praktisk synpunkt ansåg utskottet, att till en början undersökningen borde omfatta endast statens vattenfall och summariskt upptaga drifkraften, de lokala förhållanden, som underlättade eller försvårade vattenkraftens tillgodogörande, afståndet till vissa uppräknade ställen, äganderättsförhållandena, samt om och i hvad mån kraften var tagen i anspråk. Detta förslag biträdades äfven af Riksdagen.

För att kunna rätt öfverskåda landets tillgång i vattenkraft är det naturligtvis icke blott intresseväckande utan äfven viktigt att äga en öfersiktlig kännedom jämväl om de enskilda vattenfallen. Med den växande uppmärksamhet, landets näringslif börjar tilldraga sig, kan väl också antagas hafva kommit den håg för en sådan kännedom, hvarom 1898 års utskott profeterade. En utredning underlättas här betydligt genom den

redan verkställda undersökningen af statens vattenfall. Å andra sidan synes undersökningen tills vidare böra inskränka sig till enahanda summariska utredning, som förordades för undersökningen af statens vattenfall. I afseende å äganderättsförhållandena torde det här vara af intresse att särskildt vinna upplysning, i hvad mån vattenkraften äges af bolag, enskild industriidkare eller jordbrukare, och i sistnämnda fall, i hvad mån den utgör en gemensam tillhörighet för hela byalag.

Af den framställning, som ofven gjorts i förevarande ämne, framgår också, att man ej bör stanna vid en dylik undersökning. Äfven i fråga om de enskilda vattenfallen bör undersökningen, för att tala med 1898 års Riksdag, rikta sig på »hvilka åtgärder böra från statens sida vidtagas för att dessa naturtillgångar må komma landet i dess helhet till godo». Särskildt gäller det här att oskadliggöra jobberiet, som framkallar och i egna fickor behåller en onaturlig värdestegring, samt att då hellre låta det allmänna, stat och kommun, få någon del af den naturliga, oförtjänta värdestegringen. Några sådana åtgärder ha ofvan redan antydts. Andra åtgärder kunna ock tänkas. Liksom för hvarje byggnad i vattenfall fordras rättsligt tillstånd, därvid föreskrifter skola meddelas till skydd för privaträttsliga intressen, så bör för hvarje sådant byggande äfven kunna fordras en statslig koncession till skydd för de fiskaliska intressena. Intresseväckande äro norska statens på senare tider meddelade koncessioner åt utländska bolag att besitta enskilda vattenfall i Norge. Vid koncessionen synes göras till villkor, att vattenfallet och hela anläggningen efter 75 år skall tillfalla norska staten. En fristående jordvärdeskatt kan äfven här ha en uppgift att fylla.

Till den nu förordade undersökningen bör lämpligen anknytas en utredning om kommuner tillhöriga vattenfall och möjligen om försiktighetsmått för att dessa måtte för framtiden bevaras åt det allmänna.»

Af ofvanstående motivering framgår, att nu framställda yrkande historiskt anknyter sig till det af Riksdagen med anledning af herr Nylanders motion år 1898 i ärendet fattade beslut. Detta beslut förbereddes i den dåvarande Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskott på ett sätt, som är grundläggande för uppfattningen af frågans innebörd och läge. Af denna anledning tillåter sig utskottet att här i dess helhet meddela detta uttalande.

1898 års
beslut.

»Till utskottets behandling har blifvit hänvisad en af herr *Oskar Nylander* afgifven motion, n:o 163, af följande lydelse:

»Under den utveckling, som inom industriens olika grenar på senare åren ägt rum, har uppmärksamheten alltmera riktats på den stora rike-
dom, åtskilliga länder äga i sina tillgångar på vattenfall, och den oer-
hörda naturliga kraftkälla, som dessa vattenfall erbjuda. Genom elektro-
teknikens snabba framsteg och de uppfinningar, som därinom gjorts, hafva
vattenfallen fått ännu större betydelse, och möjlighet har yppats att på
flera sätt tillgodogöra sig dessas rika energiförråd; den enskilda företags-
samheten har ock redan vetat att på åtskilliga håll däraf begagna sig.
Att naturkraften kommer att i en snar framtid spela en framstående roll
i såväl industriens som kommunikationsväsendets tjänst, torde ej vara
tvifvel underkastadt.

Vårt land äger riklig tillgång på vattenfall, som för närvarande ligga
obegagnade, och det torde vara af särdeles stor vikt och betydelse för
landets utveckling på skilda områden, att i tid nödig uppmärksamhet
ägnas åt denna rikedom, så att den tillgång på kraft, som finnes i våra
forsar och vattendrag, må bättre än hittills kunna tillgodogöras. Man
har ifrågasatt, huruvida icke staten borde på något sätt förvärfva ägande-
rätten till alla Sveriges mera betydande vattenfall för att därefter genom
utarrendering eller annorledes så ordna, att inkomsten af dessa natur-
tillgångar komme landet i sin helhet till godo, eller om ej staten borde
genom lämpliga uthyrningsvillkor söka nyttiggöra de vattenfall, hvaraf
staten redan nu är i obestridd besittning.

Huru och på hvad sätt vattenfallsförhållandena lämpligast böra ord-
nas, är emellertid en svårlöst fråga, och för dess besvarande fordras nog-
grann och, så vidt möjligt, fullständig utredning beträffande såväl mäng-
den och storleken af landets vattenfall som ock belägenheten af desamma,
hvarjämte äganderätten äfven torde, på grund af senaste årens erfaren-
heter, böra närmare klargöras. Af särskildt intresse är ock att genom
en dylik undersökning få kännedom om hvilken och huru stor förmögen-
het Sverige verkligen äger i dessa sina vattenfall.

Då dessa frågor äro för vårt land af synnerlig vikt, och då något
vidlyftigt ordande om fördelarne af att i tid vidtaga åtgärder till betryg-
gande af dessa fosterlandets intressen ej torde vara af behovet påkalladt,
vågar jag härmed vördsamt hemställa,

att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse hos Kungl. Maj:t anhålla,

det Kungl. Maj:t täcktes låta undersöka och utreda såväl antalet, storleken och belägenheten af landets mera betydande vattenfall samt statens äganderätt till desamma, där denna är tvistig, som ock om och hvilka åtgärder böra från statens sida vidtagas för att dessa naturtillgångar må komma landet i sin helhet till godo, samt därefter för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill en sådan utredning kan gifva anledning.»

I denna motions syfte hafva 74 af kammarens ledamöter instämt.

De senare åren hafva medfört en för vårt land hitintills exempellös utveckling på det ekonomiska området, hvarunder ej allenast framsynta landsmän, utan äfven främlingar mer och mer kommit till insikt om de storartade, men ännu föga tillvaratagna resurser, som landet bär i sitt sköte.

Snart sagdt otaliga äro äfven de förslag, som på senare tiden såväl inom som utom riksförsamlingen framkastats för tillgodogörande på ett rationellt sätt af de i våra skogar, mossar och berg slumrande rikedomar.

Äfven frågan om en ändamålsenlig användning af de stora krafter, som äro förborgade i våra många vattenfall, har varit föremål för Riksdagens pröfning.

Sedan denna fråga väckts på tal vid 1895 års riksdag, men genom kamrarnes skiljaktiga beslut då förfallit, upptogs frågan åter vid 1896 års riksdag, som med föranledande af flera väckta motioner den 13 maj aflät en skrifvelse i ämnet till Kungl. Maj:t.

I denna skrifvelse framhölls bland annat, att vattenkraften kommit till en, då nu gällande vattenlag antogs, icke anad användning, att slöseri med vattenkraft flerstädes framkallats af gällande bestämmelser om kungsådra, samt att genom ändring i stadgandena om flottled och kungsådra, särskildt uti forsar och vattenfall, vattendragens stora energiförråd borde kunna bättre, än som vore fallet, tillgodogöras för landets industri; och anhöll Riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes taga under öfvervägande, huruvida strandägare borde tillåtas att i vidsträcktare mån, än nu vore medgifvet, tillgodogöra sig vattenkraften i landets forsar och vattenfall, där sådant kunde ske utan skada för fiske, flott- eller farled eller för någon, som ofvan eller nedan ägde jord, vattenverk eller annan egendom, samt, om så ansåges vara förhållandet, för Riksdagen framlägga förslag till ändrade lagbestämmelser därutinnan.

Under det att uti nyssberörda skrifvelse vattenfallens betydelse hufvudsakligen skärskådades ur den privata industriens synpunkt, befinnes däremot uti den motion, som nu föreligger till behandling, största vikten

vara fästad vid vattenfallen såsom eventuell inkomstkälla för landet i dess helhet.

Med hänsyn till de ständigt stigande kraf på statskassan, som blifva en oafvislig följd af landets stigande kultur, är det också en bjudande plikt att tillse, det dessa ökade utgifter företrädesvis och i möjligaste måtto kunna täckas af sådana inkomster, som erhållas utan ökade skattebördor af vare sig direkt eller indirekt natur; och lära alltså i sådant syfte ifriga bemödanden böra göras för att planmässigt höja afkastningen af statens egendom.

Hvad då särskildt vattenfallen angår, så har man väl i första hand att tillse, det alla sådana, som äro i statens ägo, i den mån sådant låter sig göra, komma till inkomstbringande användning, men därjämte kan ju skäl äfven förefinnas att taga i öfvervägande, huruvida icke staten genom förvärfvande af enskildes vattenfall, likaväl som genom inköp af enskilda järnvägar, åtminstone i vissa fall skulle kunna bereda fördelar åt landet i dess helhet.

Ur båda dessa synpunkter har motionären ansett en noggrann och, så vidt möjligt, fullständig utredning vara af nöden beträffande såväl mängden, storleken och belägenheten af landets vattenfall som ock med afseende å äganderätten till desamma.

Med den alltjämt ökade betydelsen af vattenfallen och med den jämförelsevis ringa kännedom, man synes äga om dem, lärer en utredning beträffande desamma vara i hög grad önskvärd för att icke säga rent af nödvändig.

Beträffande omfattningen och planläggningen af en dylik undersökning torde däremot olika uppfattningar kunna göra sig gällande.

Fäster man sig öfvervägande vid den teoretiska sidan af saken, så är det väl alldeles obestriddigt, att man måste föredraga en sådan undersökning, som vore så noggrann och fullständig som möjligt samt omfattade alla landets vattenfall; och den tid lärer nog komma, då en växande håg för kännedom om vårt land jämväl uti nu ifrågavarande hänseende skall föranleda till en dylik vidtomfattande undersökning.

Ser man åter frågan ur praktisk synpunkt, så bör väl med undersökningen i förstone hufvudsakligen afses att erhålla ett lätt öfverskådligt och för allmänheten tillgängligt medel för bedömande af vattendragens för staten nu disponibla energiförråd, och torde för sådant fall det ej vara nödvändigt eller ens lämpligt, att till en början undersökningen göres allt för detaljerad eller omfattande, ej heller att densamma alltför mycket går

in på de ofta synnerligen svåra äganderätsfrågorna, hvilket ju med hänsyn till det vidlyftiga material, hvarom fråga är, skulle komma att vålla betydande kostnader och, hvad värre är, en mycket stor tidsutdräkt.

Utskottet, som företrädesvis fäst sig vid den praktiska sidan af saken, har därför ansett, att den undersökning, som för närvarande borde ifrågasättas, lämpligen kunde ske på ett mera summariskt sätt samt omfatta endast sådana vattenfall, hvilka på grund af strandägarerätt, jordeboks-anteckningar eller andra kända förhållanden kunde anses delvis eller helt och hållet tillhöra staten.

Ehuruval gifvet är, att regeringen, därest motionen i en eller annan form bifalles, bäst är i tillfälle att meddela lämpliga instruktioner för undersökningsförrättarne, har utskottet dock, utan några slags anspråk på att hafva träffat det rätta, ansett sig böra angifva, huru det tänkt sig, att undersökningen i hufvudsak borde planläggas.

Utskottet har sålunda ansett, att hvarje vattendrag med dess tillflöden i ordningsföljd efter kartan, norr ifrån räknadt, borde undersökas, och att med afseende å hvart och ett däri befintligt fall utaf afsevärd betydelse, till hvilket staten kunde anses hafva någon äganderätt, anteckningar borde verkställas beträffande:

a) fallets approximativa krafttillgång, beräknad efter medelvattenmängd och fallhöjd;

b) de särskilda lokala förhållanden, som möjligen kunde anses underlätta eller försvåra vattenkraftens tillgodogörande;

c) dess afstånd från närmaste järnväg och järnvägsstation, landsväg eller annan farled, stad, by, sågverk, kvarn, grufva, malmförande berg m. m.;

d) huruvida båda eller någondera af stränderna vore i statens ägo samt om staten uti fallet ägde holme eller grund;

e) hvad om äganderätten till fallet funnes i jordeböcker och andra kamerala handlingar antecknad eller genom laga kraftvunnen dom afgjort;

f) om någon och i så fall huru stor del af vattenkraften redan vore i ett eller annat afseende tagen i anspråk.

Samtliga dessa uppgifter borde sammanföras i en vattenbok eller ett vattenregister, åtföljdt af karta, hvarå alla fallen vore utmärkta; och skulle denna bok befordras till trycket samt tillhandahållas Riksdagen, en del förvaltande myndigheter och möjligen äfven allmänheten.

I sammanhang härmed finner sig utskottet böra uttryckligen framhålla, att, om sålunda af uteslutande praktiska skäl undersökningen komme

att begränsas till endast en mindre del af landets vattenfall, detta icke finge anses innebära något slags erkännande från statens sida, att öfriga ej undersökta vattenfall vore att betrakta såsom enskild egendom, utan komme frågan om äganderätten till desamma att, oafsedt undersökningen, framdeles stå öppen och blifva beroende på i hvarje fall sig företeende omständigheter.

Då utskottet ej kan finna annat, än att en undersökning, anordnad på det ungefärliga sätt, som här ofvan angifvits, skulle komma att yppa nya förvärfskällor för staten, gifva ledning för fortsatta, mera detaljerade och mera omfattande undersökningar i samma riktning samt föranleda till åtgärder för fallens tillgodogörande för statens räkning, får utskottet i anledning af motionen vördsamt hemställa,

att Andra Kammarerna för sin del ville besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhåller, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa den här ofvan antydda undersökning och utredning beträffande de mera betydande vattenfall, hvilka helt och hållet eller delvis anses vara i statens ägo, som ock om och hvilka åtgärder böra från statens sida vidtagas för att dessa naturtillgångar må komma landet i dess helhet till godo, samt därefter för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill en sådan utredning kan gifva anledning.»

*Utskottets
yttrande.*

Båda kammarerna beslöto utan debatt att aflåta den i motionen begärda skrifvelsen, hvarpå Kungl. Maj:t den 9 juni 1899 uppdrog åt en kommitté att verkställa den begärda utredningen. Denna, den så kallade vattenfallskommittén, afgaf den 17 mars 1903 sitt betänkande, under trenne kapitelrubriker: Den tekniska utredningen, Den rättsliga utredningen och Om åtgärder för vattenkraftens tillgodogörande.

Utskottet vid 1898 års Riksdag väntade sig af den då föreslagna undersökningen bland annat, att den skulle »gifva ledning för fortsatta, mera detaljerade och mera omfattande undersökningar i samma riktning». Motionären har ock med rätta anmärkt, att så blifvit fallet. Det grundliga och omfattande arbete, vattenfallskommittén nedlagt på sin uppgift, har fastslagit arbetsplan och metoder, undanjort den allmänna geografiska rekognosceringen, uppdragit hufvudlinjerna i den rättsliga utredningen och sålunda väsentligt närmat oss det mål, som uppenbart föresväfvade redan motionären vid 1898 års riksdag: en vattenbok för hela landet.

Vattenfallskommittén fann sig hänvisad att själf i vidsträckt omfattning utföra undersökningar för den tekniska delen af sin uppgift, alldestund — som det säges i inledningen till dess betänkande, pag. V — »i vårt land ännu icke finnes någon allmän hydrografisk undersökning anordnad». Genom innevarande Riksdags bifall till Kungl. Maj:ts proposition om »anordnande af en hydrografisk undersökning af Sveriges färskvatten» skall denna brist inom kort vara undanröjd, i och med upprättandet af en *hydrografisk byrå*. Den praktiska synpunkt, som statsutskottet vid förordandet af byråns inrättande sköt i förgrunden, då det framhöll dess betydelse för tillgodogörandet af vårt lands rika vattenkrafter, synes öppna en utsikt, att någon del af den här föreslagna uppgiften i sinom tid skulle kunna lösas genom byråns medverkan och den af motionären begärda utredningen sålunda än ytterligare underlättas.

Frågan ställer sig sålunda nu betydligt enklare än 1898. Det är också utskottets mening, att tiden nu är inne för den fortsättning, som då antyddes, och detta ingalunda ur den blott teoretiska synpunkt, hvarom utskottet då talar. En närmare inventering af vårt lands naturtillgångar, på alla håll där en sådan rimligen kan ske, synes utskottet äfven af rent praktiska behof vara starkt påkallad i denna tid; och den påfallande lifaktighet att tillgodogöra dem, som förspörjes rundt omkring oss, synes utvisa, att känslan häraf är allmän i landet. Vid sådant förhållande bör, ju förr dess hellre, bringas till slut den af förra vattenfallskommittén så energiskt påbörjade utredningen af den väldiga krafttillgång, som gömmer sig i våra vattenfall — dubbelt betydelsefull för ett land, hvars handelsbalans nedtryckes af en årlig stenkolsimport på 50 à 60 millioner kronor.

Äfven direkt skulle en sådan utredning komma staten till godo, nämligen till ledning vid eventuellt fortsättande på den väg, som inleddes af 1906 års riksdag, då den anslog 5 mill. kr. till statsinköp af vattenfall i enskild ägo.

I likhet med motionären anser utskottet, att den föreslagna utredningen bör stanna vid det summariska uppdrag, som utvecklats af 1898 års utskott (ofvan s. 7), hvarvid mom. d. (»huruvida båda eller någondera af stränderna vore i statens ägo, samt om staten uti fallet ägde holme eller grund») numera, efter den förra kommitténs arbete, i allmänhet torde bortfalla.

Däremot kan utskottet för sin del icke understödja den senare delen af motionärens yrkande. På sakens nuvarande ståndpunkt torde det vara

för tidigt att ange några åtgärder, som med någon grad af säkerhet kunna utestänga den osunda spekulationen från dessa kraftkällor.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att Andra Kammaren i anledning af förevarande motion för sin del beslutar, det Riksdagen i skrifvelse till Konungen behagade anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allmän undersökning och beskrifning öfver enskilde och kommuner tillhörige, mera betydande vattenfall i landet.

Stockholm den 30 april 1907.

På utskottets vägnar:

ERIK MARTIN.